

Keskiaikaisen kosmopoliitin jäljillä – Johannes de Dulmen († 1420), Tuomas Heikkilä toim. (Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 21), Historian laitos, Helsingin yliopisto: Helsinki 2007. 187s.

Keskiajantutkimus elää Suomessa tällä hetkellä selvää nousujohteisen suhdanteen aikakautta. 1990-luvulta lähtien on maamme tieteelliseltä areenalta ponnistanut nopeutuvalla tahdilla kuuluisuuteen tukku eteviä keskiajantutkijoita ja lupaavia tieteenharjoittajia. Suomalaisen keskiajantutkimuksen uudessa tulemisessa vahvimmin mukana oleva tutkija Tuomas Heikkilä järjesti 2000-luvun alussa yhdessä Samu Niskasen kanssa Helsingin yliopistolla uudentyyppisen tutkimuskurssin, jonka tuomiin tuloksiin suuri yleisö pääsee nyt tutustumaan kirjallisessa muodossa. *Keskiaikaisen kosmopoliitin jäljillä* on tuon nimenomaisen kurssin seminaaritöistä luotu artikkelikokoelma, joka valottaa yhden henkilön, Johannes de Dulmenin elämää 1300-luvun Itämeren piirissä. Kurssin lopputyöt muodostavatkin erittäin onnistuneen tieteellisen tutkielman henkilöstä, jonka vaiheita ei tähän mennessä ole juurikaan tunnettu, hajanaisia viittauksia lukuun ottamatta. Johannes de Dulmen eli ja vaikutti aikana, jota moni tuskin edes osaa pitää kovin kosmopoliittisena. Siksi tämä Heikkilän ja Niskasen tutkimusryhmän vuonna 2007 toimittama teos toimii mikrohistoriallisen tasonsa lisäksi hyvänä yleisenä oppaana 1300-luvun Itämeren alueen maailmaan.

Tutkimuskurssi järjestettiin osana Helsingin yliopiston historian laitoksen opetustarjontaa lukuvuonna 2001. Kurssille valittiin hakemuksen perusteella tietyt kriteerit täyttäneitä opiskelijoita, jotka olivat tuolloin opintojensa eri vaiheissa; esimerkiksi muutama kurssille osallistuja oli ennen tätä kurssia kirjoittanut ainoana tieteellisenä työnään vain proseminaarin.

Tästä kyseisestä kurssista teki uudenlaisen se, että kurssin aikana pieni ja tiivis opiskelijaryhmä teki aitoa tutkimustyötä oikean keskiaikaisen materiaalin kanssa. Keskiaikaista materiaalia on perinteisesti vieroksuttu nuorien historianopiskelijoiden keskuudessa sen haastavuuden takia. Keskiajan tutkimisen haastavuus on kuitenkin vain näennäinen ongelma. Mikäli keskiajantutkimuksen aputieteistä ja vanhojen käsialojen taidosta tarjottaisiin tarpeeksi opetusta yliopistoillamme, voisi tämäkin mörkö poistua monen opiskelijan mielistä. Tuomas Heikkilän johdolla ryhmä kuitenkin tarttui kiinni haasteesta ja matkusti tutkimuksissaan nimenomaan lähteille, *ad fontes*. Ryhmän jäsenistä jokaiselle oli annettu tutkimuskysymyksensä, joihin he etsivät vastauksia omilla tahoillaan. Samalla, eri tutkimusaiheitaan työstäen, tutkimusryhmäläiset tekivät kuitenkin tiivistä yhteistyötä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Siksi tämä yksittäisistä artikkeleista yhteen nidottu kirja tuntuu selkeän homogeeniselta kokonaisuudelta, jota on helppo lukea kokonaisuutensa ja joka on myös tieteelliseltä anniltaan varsin palkitseva.

Henkilöstä Johannes de Dulmen *tai* Johannes von Dülmen *tai* Johannes Hundebeke de Dulmen (jne.) tunnetaan vain hajanaisia mainintoja historian lähteistä. Suomen historiaan liittyviä mainintoja hänestä ei juuri ole. Heikkilän johdantoluvussa selvitetään se, että Johannes de Dulmenin tiedettiin pitäneen hallussaan kirkollisia virkoja Itämeren alueella, myös Turussa. Juuri tämän enempää hänestä ei mainintoja edeltävässä tutkimuskirjallisuudesta löydy. Näistä haastavista lähtökohdista on Heikkilän työryhmä lähtenyt toteuttamaan kunnianhimoista tehtäväänsä. Vaikka Johannes de Dulmen toimi Lyypekin, sinänsä merkittävän kaupungin piispana, ei hänen tarinaansa ja tekojaan ole pidetty niin merkityksellisinä, että niitä olisi aikaisemmin haluttu seikkaperäisesti tutkia. Ryhmä on toiminut aiheensa suhteen tienraivaajana ja sillä on myös ollut käytössään Vatikaanin ja Lyypekin arkistoista sellaista materiaalia, jota aikaisemmat tutkijat eivät ole käyttäneet tai voineet käyttää tutkimuksissaan. Heikkilä silti itse myöntää johdantoluvun toisella sivulla, että muissa arkistoissa on mitä luultavimmin vielä paljon sellaista materiaalia, joilla Johannes de Dulmenin elämästä voidaan piirtää – jossain tulevaisuudessa tehtävässä tutkimuksessa – entistäkin tarkempi kuva.

Tutkimusryhmän tulokset ovat erittäin valaisevia. Johanneksen elämänvaiheita seurataan Pariisin ja Prahan yliopistojen kautta virkamieheksi Paavin kuuriaan ja lopulta Lyypekin piispaksi asti. Tähän väliin mahtuvat Johanneksen mahdollinen oleskelu Suomessa, jossa hänellä oli kirkollisia palkkapitäjiä eli *beneficumeja*. Tutkimuksen kannalta on myös

antoisaa että sen kohteena oleva henkilö eli niin mielenkiintoisena aikana kuin 1300–1400 -lukujen vaihteessa. Myöhäiskeskiajan muiden myllerrysten ohella Johanneksen elinaikana puhkesi nimittäin katolisen kirkon sisällä suuri skisma. Tutkimuksesta käy hyvin ilmi, miten se käytännön tasolla vaikutti yksittäisen ihmisen, tässä tapauksessa kirkollisen virkamiehen elämään. Jaakko Tahkokallion artikkelissa paljastuu kiinnostavasti Johanneksen siirtyminen Pariisiin yliopistosta Prahaan ja asettuminen suuressa skismassa juuri Rooman paavin puolelle. Tahkokallio esittää, että Johanneksen tekemät ratkaisut johtuivat pääasiassa hänen syntyperästään. 1300-luvun maailmassa tämä on järkeenkäypää.

Hundebekein suvun jäsenten tarina kelpaa oikeastaan malliesimerkiksi siitä, kuinka kosmopoliittinen 1300-luvun Itämeren alueen maailma oikeastaan olikaan ja minkälaiset etenemismahdollisuudet joillakin ihmisryhmillä tuohon aikaan oli. Taloudellisten ambitioiden takia edellä mainittu kauppiassuku levittäytyi Saksaan, Ruotsiin (käsittäen nykyisen Suomen alueen) ja Baltiaan. Hyvän taloudellisen perustan luoneet suvun jäsenet saattoivat parantaa yhteiskunnallista asemaansa opiskellen Euroopan parhaissa yliopistoissa, juuri kuten Johannes de Dulmenkin teki. Näiden moneen maahan ulottuvien kytkösten ansiosta pääsemme artikkeleissa kurkistamaan myös 1300-luvun Turkuun, joka oli tuolloin elävä ja oikeasti kansainvälinen kauppapaikka sanan varsinaisessa merkityksessä. Rikkaat saksalaiset porvarit olivat rakentaneet kaupungin silloiseen keskustaan, lähelle nykyistä suurtoria, hulppeita kivitaloja vaurautensa merkiksi. Nykyinen Suomen alue oli 1400-luvulle asti hyvin kiinteästi poliittisessa, taloudellisessa, ja ennen kaikkea uskonnollisessa vuorovaikutussuhteessa muuhun Eurooppaan. Vasta uskonpuhdistuksen myötä, 1500-luvun alussa, tämän vilkkaan kaupungin kansainvälinen vuorovaikutus heikkeni, kun yhteydet katoliseen maailmaan katkesivat.

Kirjan ensimmäinen artikkeli on Lari Ahokkaan ansiokas tutkimus Johannes de Dulmenin alkuperästä ja Hundebeke-suvun jäsenten mahdollisista sukulaissuhteista. Hänen työtaakkansa on ollut valtava, sillä Ahokkaalla on ollut päälähteenään Herman Hundebeken testamentti. Herman Hundebeke oli Lyypekkiläinen kauppias ja Johanneksen ainoa tunnettu sukulainen. Ahokas on tehnyt varsinaisen salapoliisityön testamentista löytyvien mainintojen ja henkilönnimien yhdistämiseksi Johannekseen. Seuraavissa artikkeleissa Heta Saxell ja Jesse Keskiäho perehtyvät käsillä olevan aikakauden opinkäyntimahdollisuuksiin. Jaakko Tahkokallio ja Vesa-Matti Ovaska puolestaan käyvät perinpohjaisesti läpi paavillisen kuurian – jossa Johannes de Dulmen myös työskenteli –

olemusta instituutiona ja myös toimivana taloudellisena koneistona. Antti Ruutu puolestaan saattaa loppuun tutkimuksen kohteena olevan henkilön elämäkaaren tutkielmallaan Johannes de Dulmenin viimeisistä vuosista hänen toimiessaan Lyypekin piispana. 1300-luvulla eläneen, saavutustensa puolesta ei kovinkaan merkityksellisen, kirkonmiehen elämän rekonstruoiminen on ollut kunnioitettavan hankala tehtävä, josta seminaariryhmä on selviytynyt todella kiitettävästi. Ryhmä ei selvästikään ole kauhistunut puutteellisia lähtötietoja, vaan on suunnannut rohkeasti kohti tuntematonta.

Vaikka kirjoittajien tieteellinen ura tämän teoksen tekstien syntyhetkellä oli vasta aluillaan, ei kirja missään nimessä ole liian heppoinen tieteelliseksi julkaisuksi. Luonnollisesti myös aloittelevilla tieteenharjoittajilla on omat tyyliinsä, ja siksi kirjassa on kuusi hyvin erilaisella tyyllillä tehtyä artikkelia. Osa teksteistä on hyvin vakavasti otettavan tieteellisiä ja osa ehkä jopa turhankin raskassoutuisia pyrkiessään mahdollisimman asiapitoiseen esitystapaan. Eri kirjoittajille tyyllilliset erot tulevat selkeästi näkyviin tekstien kielellisessä ilmaisussa ja myös lähdeviittausten määrässä. Yleisellä tasolla lähteitä on selvästi tutkittu pieteetillä ja niitä on Heikkilän ohjauksessa käytetty paljon. Esimerkiksi Lari Ahokas intoutuu viljelemään alaviitteitä niin paljon, että ne muodostavat hänen tekstissään jo toisen alatasen. Toisaalta tietynlainen jarrupoljin on aina paikallaan myös viittauksissa, ja kaikkea informaatiota ei tietenkään tarvitsisi yrittää mahduttaa 20-sivuiseen tekstiin. Pienisivuisessa kirjassa se alkaa jo pahimmillaan haitata luettavuutta. Se että kurssille on otettu osallistujat haun perusteella on ilmeisesti taannut sen, että mukanaolijat ovat olleet mukana täydellä sydämellään. Mainittakoon tässä vaiheessa, että useimmat kirjaan tuolloin artikkelinsa kirjoittaneet opiskelijat ovat nykyään kovassa nousussa olevia tulevia keskiajantutkijoitamme.

Viime vuosina on julkaistu muutamia populaarimpia historiateoksia, joista Mirikka Lappalaisen *Maaailman painavin raha*¹ on loistavimpia esimerkkejä. Tuntuu siltä, kuin myös Johannes de Dulmenin elämästä olisi mahdollista kirjoittaa samanlaiseen lennokkaaseen tyyliin. Heikkilän johdantoluku avaakin artikkelikokoelman ideaa ja kokoaa Johannes De Dulmenin tarinan punaisen langan hyvin. Johdantoluku on selkeä avaus käsiteltävän aiheen koukeroihin. Aivan kaikki kirjoittajat eivät ehkä ole yltäneet yhtä suvereeniin selkeyteen esittämistavassa vielä tämän kirjan

¹ *Maaailman painavin raha. Kirjoituksia 1600-luvun Pohjolasta*, WSOY: Helsinki 2006.

artikkeleissa. Siitä syystä voisin kuvitella että henkilö, joka ei aikaisemmin ole lainkaan keskiaikaan perehtynyt, saattaa kokea teoksen turhan raskaana ja siksi etäännyttävänä. Tämä on sinällään harmi, sillä *Keskiaikaisen kosmopoliitin jäljillä* voisi hyvin kiinnostaa vielä suurempaakin yleisöä. Sydänkeskiajan maailma ja Suomen historian vaiheet keskiajalla ovat kuitenkin melko tuntemattomat suurimmalle osalle suomalaisista.

Keskiaikaisen kosmopoliitin jäljillä toimii hyvin monella tasolla, vaikka se täytyy minusta ennen kaikkea ajatella mikrohistoriallisena tutkielmana. Yhden henkilön elämänvaiheiden rekonstruktiona se avartaa samalla makrohistoriallista tasoa huomattavasti enemmän kuin ennen kirjan lukemista osasin ajatella. Samu Niskasén pedagoginen osio kirjan viimeisenä lukuna puolestaan laventaa sen olemusta vielä entisestään. Kirja sisältääkin, eräänlaisena kurssiraporttina, loistavaa esimerkkimateriaalia samankaltaisten tutkimuspiirien järjestämiseksi myös muiden opettajien tai ryhmänvetäjien toimesta. Ennen kaikkea tutkijaryhmän löytämät tutkimustulokset antavat meille paljon uutta tietoa yhden historiallisen henkilön elämänvaiheista ja samalla piirtävät todella kattavan ajankuvan tutkimuskohteena olevan aikakauden elinoloista ja kulttuurista. Kirjaa voi hyvällä omallatunnolla suositella niin koville keskiajantutkijoille kuin aiheesta yleisesti kiinnostuneillekin.

Eero Kaukomies

Historian laitos, Helsingin yliopisto

eero.kaukomies[at]helsinki.fi